

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Εκδόσεις ΜΟΥΣΙΚΗΣ & ΕΚΔΟΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ - ΑΘΗΝΑΙ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 3

Συντάσσεται από 'Επιτροπή - Διευτὴς Π. ΚΩΣΤΕΡΙΑΝΟΣ

ΕΤΟΣ Δ'

ΑΡΙΘ. 57

ΙΟΥΛΙΟΣ 1953

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ 3.500

ΣΠΥΡΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Κάθε μεγάλη άναταραχή στη ζωή ενός λαού, φέρνει μοιραία μία καινούρια ποιητική και μουσική άνθηση, κεντρίζοντας τη διάθεση του λαού αυτού για τό τραγούδι.

Κανενός λοιπόν λαού ή ζωής δε στάθηκε τόσο πολυετής, άπ' τή πιο παλιά χρόνια, τόσο τρικυμισμένη από άδιάκοπους, σκληρούς κι' ήρωικούς άγώνες, πότε για τήν άπόχτηση και πότε για τήν υπεράσπιση, τής λευτεριάς του και τής έθνικης του ύπόστασης, όσο ή ζωή του Έλληνικού λαού. Όλοι αυτοί οι άγώνες του, άλλος ή εποποιείας του, και παράλληλα ή μεσογειοκή του φλογερή συναισθηματική ίδιουσγκρασία, στάθηκαν τό πιο πρόσφορο κλίμα για τή βλάστηση και τήν πλούσια άνθηση του δημοτικού του τραγουδιού.

Τό τραγούδι όμως αυτό, πολύμορφο κι' έκφραστικό, δέν έξμνεί μονάχα τούς ήρωικούς άγώνες του Έλληνικού λαού άλλα τραγουδάει και κάθε ευγενικό συναίσθημα, από τή μητρική στοργή και τή άδελφική άγάπη ως τή βενετική και τήν παλληκαρώση. Μά πάνω άπ' όλα τραγουδάει τόν έρωτα και τή λαχτάρα για τή λευτεριά. Ό πόθος και για τό ένα και για τό άλλο, πρωταρχικές και κύριες προϋποθέσεις τής φυσικής ζωής κάθε λαού, έκφράζεται σ' αυτό με πάθος και περιπάθεια, με ποιητική δύναμη και λεπτότητα, με ρωμαντική έξερση και όμηρική έμπνευση.

Τό Έλληνικό τραγούδι παρουσιάζει μία πλούσια ποικιλία μορφών, ανάλογα με τις περιοχές όπου δημιουργήθηκε και με τις αίτίες που τό δημιούργησαν. Έτσι, άρχίζοντας από τή Βόρεια και τή Κεντρική Ήπειρο, προχωρώντας στη Ρούμελη, στην Πελοπόννησο, στη Μακεδονία, στη Θράκη, περνώντας από τή νησιά τό 'Ιονίου και τό Αιγαίου πελάγους, από τις μεσαλονήσους Κρήτη και Κύπρο και φτάνοντας ως τή βάση τής Μικράς 'Ασίας κι' ως τ' άπόμακρο παράλια του Ευείνιου Πόντου, βλέπουμε ν' άνθει τό τραγούδι αυτό σε μελωδίες λιτές ή πλούσια στολισμένες με περίτεχνα και δυσκολότατα μελωήματα (vocalises), θλιμμένες ή γεμάτες διονυσιακή χαρά, τρυφερά στοργικές ή πυρωμένες από φλογερό έρωτικό πάθος, έμφυχωμένες από πολεμικό ένθουσιασμό.

Γενικά τά ελληνικά δημοτικά τραγούδια μπορούμε να τά χωρίσουμε σε δυό μεγάλες κατηγορίες: τά **άφηγηματικά**, όπου περιγράφονται γεγονότα φανταστικά (θρύλοι) ή πραγματικά, και προπάντων ήρωικά κατορθώματα από τούς άπελευθερωτικούς μας άγώνες, και τά **συναίσθηματικά**.

Τά πρώτα, δημιουργήματα άγνωστων λαϊκών ραψωδών, είναι τραγούδια μακράς πνοής, που μαρτυρούν

όχι μονάχα μία άσυνήθιστη δύναμη έμπνευσης και ποιητικής τέχνης, από μέρες του δημοιουγού των, άλλα και μία ζοφερή μήμη και φαντασία γόνιμη σ' ό,τι όφρα τό ιστορικά γεγονότα τούς θρύλους και τις παραδόσεις. Σ' αυτή λοιπόν τήν πρώτη μεγάλη κατηγορία τραγουδιών άνήκουν οι έξής μικρότερες: 1) Τά **'Ακριτικά**, που όνομάστηκαν έτσι γιατί τά θέματά τους είναι παρμένα από τή ζωή τών **'Ακριτών**, τών πολεμιστών εκείνων που φρουρούσαν τά σύνορα του Βυζαντίου, ήρωικοί πρόμαχοι του Έλληνισμού στα πέριτα του Πόντου και τής Καπαδοκίας, ένάντια στους βορβάρους έπιδρομείς, που οι άντρογαθίες τους δοουσαν από ένθουσιασμό κάθε Έλληνική ψυχή. Τά τραγούδια αυτά είναι πολύ παλιά και χρονολογούνται από τό 10ον αιώνα μ.Χ. Τραγουδιούνται όμως πάντα με τήν ίδια συγκίνηση, άκόμη και σήμερα, σ' όλη τήν Ελλάδα, από τόν Πόντο και τήν Καπαδοκία, όπου καθώς φαίνεται δημιουργήθηκαν, ως τά νησιά του 'Ιονίου πελάγους, ως τά πέριτα δηλαδή τής δυτικής 'Ελλάδας. Τά τραγούδια αυτά, άπομεινάρι κ' ενός μεγάλου έπικού κύκλου, είναι τά πιο τεχνικά δημιουργημένα τής δημοδους Έλληνικής ποίησης και μουσικής, γεμάτα περιγραφική δύναμη, πλούσια σε φαντασία και ήρωική πνοή.

2) Οι **Παραλόγες**, που παρουσιάζουν μεγάλη όμοιότητα με τά 'Ακριτικά και είναι επίσης πολύ παλιά τραγούδια. Τά περισσότερα άπ' αυτά δοούνται από τά πιο ευγενικά ψυχικά συγαισθήματα—τόν άγνό έρωτα, τή συζυγική πίστη, τήν άδελφική άγάπη, τήν αυτοθυσία κλπ.—μα κι' από όρμους, τραγικές σκηνές. Για όπόθεση τους έχουν παρθέσεις ή άφηγήσεις γεγονότων, όπου ή πραγματικότητα άνκαταίεται με τό φανταστικό. Οι παραλόγες παρουσιάζουν πολλά κοινά γνωρίσματα με τ' Ακριτικά τραγούδια, τούς λείπει όμως ή ήρωική πνοή που διαπνέει τά πρώτα. Μά ό πλούσιος λυρισμός τους κι' οι ζωηρόχρωμες ειδυλλιακές εικόνες τους τούς χαρίζουν γι' αντίταόθμιμα μία συναρπαστική γοητεία.

3) Τά **Κλέφτικα**, που, σαν τ' ακριτικά, παίρνουν κι' αυτά τά θέματα τους από τή ζωή τών κλεφτών, τών πολεμιστών που άγωνίστηκαν σκληρά για νά λυτρώσουν τό 'Ελληνικό Έθνος από τό μακραίωνα ζυγό τής όθωμανικής αυτακρατορίας. Τά τραγούδια αυτά έξμνούν τούς έθλους των, τραγουδούν τή σκληρή τους ζωή, τούς έρωτικούς των καημούς ή θρηνοδούς ήρωικούς θανάτους καπετανέων. Ή ίδια ήρωική πνοή που έμφυχώνει τ' ακριτικά τραγούδια έμφυχώνει και τά κλέφτικα—σ' αυτά όμως έκδηλώνεται πιο άγρια, πιο όμη σ'

Έμφυση, πνοή ανυπόταχτων και σκληρών πολεμιστών, που άγνίζονται άποφασιστικά για ν' άποχτήσουν τό ίερό δικαίωμα της λευτεριάς.

Η δεύτερη κατηγορία τών 'Ελληνικών δημοτικών τραγουδιών είναι, όπως είπαμε πιο πάνω, τό **συναισθηματικά**. Τά τραγούδια αυτά είναι δημιουργήματα ανθρώπων τραγουδιστών και γυναικών. Σ' αυτά όμως ό ρόλος της γυναικείας είναι πιο σημαντικό. Η πιο εύλογο-θηρη συναισθηματική της ίδιουσυγκρασία δίνει τό πιο εύκολο και πιο βαθιά, τόσο από τό λυπητερά συναισθήματα όσο κι' από τό χορούμενα και κυρίως τό έρωτικά. Όλα αυτά τό συναισθήματα έκδηλώνονται με φλογερά τραγούδια άγάπης, με χαρμόσινα γαμήλια, με τρυφερά ναυοιρήματα, με γιομάτα κηπιούς τραγούδια της ξενιτιάς, με σπαρχικά μοιρολόγια για τούς άγαπημένους νεκρούς.

Έκτός από τό τραγούδια που άνήκουν σ' αυτές τις δύο μεγάλες κατηγορίες, έχουμε και τό σχετικά με τίς οικιακές άσχολίες της γυναικείας και τό άδιόφορα άλλα έρωτικά τραγούδια· και τέλος τ' αναριθμητα δίσηχα—έρωτικά, διδαχτικά, σατυρικά—που είναι συνήθως ποιητικοί αυτοσχέδιασμοι λαϊκών τραγουδιστών, τών **ριμανδόρων**, όπως τούς άποκαλούν και που τραγουδιούνται στους χορούς.

Ό στίχος που κυριαρχεί γενικά στο 'Ελληνικό δημοτικό τραγούδι είναι ό δεκαπεντασύλλαβος κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερο λόγο ό όχτασύλλαβος, ό δεκασύλλαβος, ό δωδεκασύλλαβος, ό δεκατρισύλλαβος και σπανιώτερα ό ένδεκασύλλαβος και οι λιγυσύλλαβοι στίχοι.

Στά άφηγηματικά τραγούδια σπανιότατα συναντούμε τή ρίμη, άπεναντίας στα συναισθηματικά και ίδιως στα δίσηχα χρησιμοποιείται συχνά.

Όι μελωδίες κι οι ρυθμοί τών 'Ελληνικών δημοτικών τραγουδιών καθώς και τών καθαρά όργανικών κομμάτιών, παρουσιάζουν μία σημαντική σέ πλούτου και πρωτοτυπία ποικιλία. "Αν οι ρυθμοί αυτοί είναι πραγματικά ή έπιβίωση τών άρχαίων 'Ελληνικών ρυθμών, δέν έχει έκακριβωθεί άκόμη γι' αυτό, χωρίς ν' άποκλείουμε αυτή τή άποψη, πρέπει να είμαστε έπιφύλακτοι με προστά στις γνώμες, συχνά αόθαίρες, διαφόρων λογογράφων μας, που όποστηρίζουν με φανατισμό, ότι οι άρχαίοι ρυθμοί έχουν διασωθεί αυτόισοι στα δημοτικά μας τραγούδια. "Αντίθετα στις μελωδίες βλέπουμε έκδηλη τήν έπιβίωση τών άρχαίων 'Ελληνικών τρόπων (κυρίως τού ύποδοριού, τού φρυγίου, τού ύποφρυγίου ή τού λυδίου) και προπάντων τών Βυζαντινών ήτων (κλιμάκων), πράγμα που έβραίνονε τή βεβαιότητα μς ότι ή μουσική τών δημοτικών μας τραγουδιών είναι όχι έπί τό πλείστον ή φυσική συνέχηση της βυζαντινής μουσικής. Τή συνέχηση αυτή τή διαπιστώνουμε περισσότερο στα Ποντιακά τραγούδια και στα ρομελικά κλέφτικα. Τά τραγούδια αυτά ξεχωρίζουν από τ' άλλα 'Ελληνικά τραγούδια και με τήν πλούσια μελωδική τους γραμμή και με τήν ίδιότητα ρυθμική τους ύπόσταση. Τά Ποντιακά, γραμμένα ως έπί τό πολύ σέ χρόνο $\frac{5}{8}$ ή $\frac{9}{8}$, παρουσιάζουν μία φαινομενική ρυθμική διστάθεια στον άμυθιο σ' αούτο τού είδους τή μουική άκροατή, που όφελεται κυρίως στην άφθονία τών συγκροπών και άντιχρονισμών, καθώς και στο φόρο τών μελωδικών στολιδιών που διανθίζουν αυτά τά τραγούδια και που μόνο ύστερα από μακρόχρονη ά-

κουστική έξέσκαψη μπορούν να γίνουν άντιληπτά εύκρινώς στο μουσικό λογογράφο. Τά κλέφτικα όμως είναι γραμμένα σ' έντελωξ ελεύθερο ρυθμό κι' ή μελωδία τους παρουσιάζει ένα έξ ίσου, με τό παντακό, μεγάλο, άν όχι μεγαλύτερο φόρο μελωδικών στολιδιών, που για νά έκτελειστούν άπαιτούν μεγάλη έκταση, εύλυγισία και δεξιότητες φωνής. Τά παντακά τραγούδια είναι κατά τό πλείστον χορευτικά, ενώ τό ελεύθερο ρυθμό κλέφτικα δέν χορεύονται άλλα τραγουδιούνται συνήθως στα σμυρναία.

Όλα σχεδόν αυτά τά τραγούδια, ποντιακά και κλέφτικα, άνήκουν σέ χρωματικές κλίμακες, όπου άφθονούν τό τριμυτία και τό μικρότερα τού ήμισιού μελωδικά διαστήματα, είναι δέ όλα μονόφωνα όπως άλλωστε είναι και όλα γενικά τό 'Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Σέ χρωματικές έπίσης κλίμακες άνήκουν και τό περισσότερο μοιρολόγια, καθώς και πολλά από τά άλλα δημοτικά τραγούδια, χορευτικά και μη.

Έξ ίσου σημαντική είναι και ή ποικιλία τόσο τών χορευτικών τραγουδιών όσο και τών χορών. Ό πιο χαρακτηριστικοί από τούς χορούς μας είναι: ό **τασμίκος**, άρρενωπός πηδηχτός χορός, ό **σμυρτός**, κυκλικός στρατός, ό **καλαματιανός**, έπίσης στρατός κυκλικός χορός με τόν ίδιότυπο κι' άποκλειστικά δικό του χρόνο τών $\frac{7}{8}$, ό πλούσιος σέ χορευτικές φιογόρες νησιώτικος **μπάλος** και πολλοί άλλοι. Όλοι αυτοί οι χοροί παρουσιάζουν αισθητές παραλλαγές, ανάλογα με τήν περιοχή όπου χορεύονται. Άξιοσημείωτοι έπίσης για τήν ίδιότητα τους είναι και οι Ποντιακοί χοροί **όμάλ**, **τίκ**, κ. ά.

Τά όργανα που χρησιμοποιούν οι 'Ελληνες λαϊκοί όργανοπαίχτες, είτε για τή συνοδεία τού τραγουδιού, είτε για νά έκτελουν καθαρά όργανική μουσική, είναι κατά πρώτο λόγο τό **κλαρινέτο**, τό **βιολί** και τό **λαούτο**, βασικά όργανα κάθε λαϊκού μουσικού συγκροτήματος. Κατά δεύτερο λόγο τό **σαντούρι**, τό **κανόνι**, τό **μουτζούκι**, τό **ούτι** (έγχορβα) ή **γκάιδα**, ή **πίπις**, ή **φλογέρα** (πνευστά) και τό **τύμπανο**. Οι νησιώτες όμως και κυρίως οι Κρητικοί κι οι Δωδεκανήσιοι, άντί βιολιού χρησιμοποιούν τή **λύρα**, είδος πρωτόγονου όργάνου με τρεις χορδές, που παίζεται με δοξάρι και που μοιάζει με τό άροβική καταγωγή μεσαιωνικό όργανο **ρεμπέκ**. Έπίσης κι' οι Πόντιοι χρησιμοποιούν μία ίδιότυπη τριχορδή **λύρα**, που διαφέρει από τό σχήμα από τή νησιώτικη και που τήν ονομάζουν **κεμεντζέ**.

Δέν έχει έκακριβωθεί άκόμη άν κι' ως πιο βαθμό ή 'Ελληνική δημόδης μουσική δέχτηκε έπιδράσεις από τή λαϊκή μουσική τών γειτονικών της ανατολικών, βαλκανικών ή σλαβικών λαών. "Αντίθετα οι συγκριτικές μελέτες που γίνονται πάνω στο ζήτημα αυτό καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ή 'Ελληνική μουσική, και λέγοντας 'Ελληνική έννοούμε τή Βυζαντινή κυρίως μουσική, έσκαψε βαθειά έπίδραση στη λαϊκή μουσική τών γειτόνων μς, που οι χώρες τους βρίσκονταν κάτω από τή βυζαντινή κυριαρχία και πνευματική έμπρση, όπως έκακριβώνεται και σ' άλλες έκδηλώσεις τού πνευματικού ό ολικού τών βίου. Κι' αυτή τήν έπίδραση στη λαϊκή τους μουσική, τήν παραδέχεται, εκτός τών άλλων ξένων μουσικόλογων, κι' ένας από τούς μεγαλύτερους συνθέτες τής έποχής μας και βαθός μελετητής της οαβικής λαϊκής μουσικής, καθώς και τής λαϊκής μουσικής τής πατρίδας του, τής Ούγγαρίας, ό Μπέλα Μπαρτόκ.